

Na úvod. *V dejinách amerického a svetového filozofického myslenia je Charles Sanders Peirce (1839 – 1914) natrvalo známy ako iniciátor alebo spolutvorca filozofického smeru, ktorý (inšpirovaný Kantovou pragmatickou vierou) označuje ako pragmatizmus alebo pragmaticizmus.*

Počas svojho života sa Ch. S. Peirce, ak myslíme na jeho myšlienkový odkaz, pevne pridržal niekoľkých svojich presvedčení, a to, že: sme omylní, no svoje omyly dokážeme minimalizovať, ak si svoju omylnosť uvedomujeme; veda je len jedna a môže byť pravdivá; Boh, ak v neho veríme, jestvuje; dobro sme schopní pochopiť a konať v jeho duchu; evolučná láska je kozmický princíp; matematika je platformou rozumu smerujúcou k nutným záverom; v jej paradigmatickom rámci sa nachádza aj vedecká filozofia alebo vedecká metafyzika; sme schopní postupne odhaliť univerzálne pravdy; dokážeme mnohé, ak za svojím cieľom dôsledne a vytrvalo pôjdeme; človek má väčší vplyv na svoj život, ako si uvedomuje.

Charles Peirce sa narodil ako druhý syn Benjamina Peircea, profesora matematiky a prírodnej filozofie (neskôr aj astronómie) na Harvardovej univerzite. Tu v roku 1859 absolvoval štúdium matematiky. Vplyv otca umožnil mladému Peirceovi nastúpiť do stabilnej a zaujímavej organizácie (United States Coastal and Geodetic Survey – U.S.C.G.S.), v ktorej nakoniec pôsobil celé tri desaťročia (1861 – 1891) ako vedecký pracovník. Dôležitý je aj fakt, že U.S.C.S. publikovala viaceré jeho vedecké štúdiá, konkrétne metodologické štúdiá o spôsobe organizácie a charaktere experimentov, o štatistickom spracovaní výsledkov experimentov, epistemológii a podobne. Popri práci v U.S.C.S. mohol súčasne pôsobiť na univerzite. V 60-tych rokoch prednášal logiku a filozofiu – najprv na Harvarde a v rokoch 1879 – 1884 na Johns Hopkins University, kde mal svoj kurz prednášok, okrem iného z logiky (navštevoval ich napríklad J. Dewey, mladší z prvej generácie amerických pragmatistov). Ani tu, podobne ako na Harvarde, sa mu nepodarilo získať trvalú akademickú pozíciu, avšak pôsobením v U.S.C.S. si Peirce pomerne skoro získava medzinárodný rešpekt a ohlas. Jeho výskumy v oblasti geodézie a gravimetrie mu umožnili absolvovať (od apríla 1875 do augusta 1876) európske výskumné turné, ale aj nadviazať kontakty s významnými britskými a európskymi filozofmi a logikmi. Jeho práca o Boolovej logike a vzťahoch vzbudila záujem tamojších logikov, najmä W. S. Jevonsa (1835 – 1882), britského ekonóma a logika, ako aj A. de Morgana (1806 – 1871), škótskeho matematika a logika. Intenzívne sa venuje logickým štúdiám, nezávisle od už publikovaných logických teórií G. Fregeho zverejňuje vlastnú teóriu logických vzťahov a kvantifikátorov. Výsledkom bolo publikovanie práce Studies in Logic (1873). Rešpektujúci výsledky vedeckých výskumov volí The National Academy of Arts and Science ešte celkom mladého, len 28-ročného Ch. S. Peircea za svojho člena v roku 1867. O desať rokov neskôr, v roku 1877, sa stáva členom The National Academy of Sciences. V roku 1869 externe pracuje v Harvard Observatory, výsledky publikuje v knižnej monografii Photometric Researches (1878).

Svoje filozofické úvahy Charles Sanders začína rozvíjať a pripravovať na zverejnenie najmä na pôde The Metaphysical Club v priebehu prvej i druhej etapy jeho existencie. V časopise The Popular Science Monthly publikuje v rokoch 1877 – 1878 sériu článkov, spomedzi ktorých najvýznamnejšie boli nesporne The Fixation of Belief a How to Make

Clear Our Ideas, v ktorých naznačuje východiská svojich protidescartovských postojov. V histórii formovania pragmatizmu však predstavujú jeho neoficiálnu programovú plat-formu, aj keď tak pôvodne zamýšľané neboli. Jeho filozofický profil je neobyčajne široký: venuje pozornosť metafyzike a základom formovania jej vedeckého projektu, teórii zna-kov, ich klasifikácii, fakticky buduje semiotiku ako univerzálnu teóriu, ktorá je v pozadí akéhokoľvek vedenia, venuje sa filozofii a teórii vedy, intenzívne sa zaoberá teóriou po-znania, etikou terminológie vo filozofii a vo vede vôbec. Osobitným smerom jeho uvažo-vania je teória usudzovania.

Peirceovo duchovné poslanstvo je zrozumiteľné: Bol mysliteľom, ktorý porozumel svojej dobe a jej potrebám, pokiaľ ide o funkciu ľudského vedenia, viery, morálky či chá-pania možnosti i obmedzení pôsobenia dobra. Obsahom tohto posolstva je najskôr hlboké presvedčenie o možnosti a potrebe trvalého zdokonaľovania ľudského života, o hodnote človeka a potrebe porozumieť mu. Celý jeho myšlienkový projekt by sme mohli označiť predovšetkým ako antropologický, pričom v ňom dominoval akčný či aktivistický aspekt: Človek je bytosť konajúca. Len činom je možné meniť podmienky a pomery vlastného života a života iných.

Peirce bol presvedčený, že o človeku najviac vypovedá nielen jeho uskutočnené die-lo, ale aj – a možno ešte vo väčšej miere – jeho predstavy, vízie, projekcie seba samého a sveta okolo neho. Najmä preto, že myseľ človeka je schopná aproximatívne obsiahnuť všetko (nie v jednorazovom akte), čo človek chce alebo potrebuje vedieť.

Peirce si nechcel zväzovať krídla vlastného rozletu dávnyymi či modernejšími kon-ceptami, no mnohých sa predsa len pridrža. Jednou z nich aj presvedčenie, že na každú otázku sme schopní nájsť jednu odpoveď, aj keď cesta, ktorá k nej vedie, nemusí byť, a zvyčajne ani nie je, krátka a jednoduchá. Vedel aj to, že ľudská púť nie je ľahká: ani pokiaľ ide o terén, po ktorom sa uberá, ani pokiaľ ide o silu, ktorú má človek k dispozícii, ak sa na ňu vydá. Túto cestu symbolizuje – aspoň v duchu Peirceových hlbokých kresťan-ských koreňov – križ: nielen ako symbol utrpenia, ale aj ako symbol križovatky ciest, ne-hľadiac na to, kam sa po nich chceme dostať – k vedeniu a pravde, k dobru, ku kráse či k radostiam života a podobne. Cesta človeka je tak via crucis homini so všetkým, čo k to-mu patrí. Nová filozofia, ktorá má hlboké korene v dávnej minulosti, nám na tejto ceste má pomôcť. V tom spočíva jej zmysel.

Peirce bol jedným z najoriginálnejších mysliteľov 19. storočia a nepochybne aj jed-ným z najväčších amerických mysliteľov všetkých čias (B. Russell). K takémuto či podob-nému názoru sa dnes prikláňa nemalo tých, ktorí majú – sto rokov po jeho smrti – mož-nosť hlbšie sa ponoriť do jeho myslenia. Bol vášnivým, zainteresovaným a originálnym mysliteľom, jeho rukopisný odkaz je neobyčajne rozsiahly. On sám si nevedel predstaviť, čo vlastne so svojimi rukopismi má urobiť a či vôbec uzrú svetlo sveta. Svetové filozofické dianie odpovedá Ch. S. Peirceovi aj za neho, a to zvýšenou pozornosťou k jeho odkazu a jeho intenzívnym sprístupňovaním odbornej verejnosti. Je potešujúce, že je to tak aj u nás.

František Mihina